

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32837/npuuola.v28i29.733>*А. В. Плотнікова*

ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СКАСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Арешт майна є досить поширеним заходом забезпечення кримінального провадження. Разом із тим його застосування значно обмежує права власника.

Правове забезпечення застосування арешту та його скасування передбачене главою 17 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України й на перший погляд виглядає досить якісним, аж до того моменту, поки не доведеться стикатися із завданням щодо його скасування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням арешту майна присвячували свої роботи такі науковці, як І.В. Гловюк, В.П. Мороз, С.М. Смоков, О.Г. Шило й інші. Разом з тим практика демонструє значну кількість проблемних аспектів скасування арешту, які потребують внесення якісних пропозицій із метою поліпшення якості процесуального закону та захисту інтересів власників майна.

Формулювання цілей. Метою статті є надання пропозицій щодо поліпшення якості кримінального процесуального законодавства, що регулює питання скасування арешту майна у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Питання щодо накладення арешту дуже часто постає у кримінальних провадженнях. Водночас, як свідчить практика, суди як правило задовольняють клопотання про накладення арешту.

На жаль, питання доцільності обмеження прав власника є далеко не першочерговим під час розгляду клопотань про накладення арешту.

Це пояснюється традиційним обвинувальним ухилом суду, який у такому випадку проявляється в усталеній презумпції законності дій слідчих органів та прокуратури.

Здавалося б, власник обмежується у своїх правах тимчасово й закон передбачає процедуру захисту прав та законних інтересів власників майна. Але не все так просто.

Суди часто користуються можливістю, передбаченою ч. 1 ст. 172 КПК України та скороченими строками (не пізніше двох днів з дня його надходження клопотання до суду), і розглядають клопотання про арешт майна за відсутності власника майна та інших осіб, які мають відношення до кримінального провадження, тож надати власні аргументи та заперечення під час його розгляду не є можливим.

Насправді в ч. 1 ст. 172 КПК України зазначено, що клопотання про арешт майна розглядається за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Разом із тим можливість розгляду клопотання про арешт майна за відсутності цих осіб перетворила це положення закону в просту формальність. Суд не ставить в залежність можливість розгляду клопотання від того, чи повідомлені особи, зокрема власник майна щодо розгляду клопотання.

Наступна невідповідність вбачається у тому, що клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом **не пізніше двох днів** з дня його надходження до суду, тоді як клопотання про скасування арешту майна розглядає слідчий суддя, суд **не пізніше трьох днів** після його надходження до суду (ч. 2 ст. 174 КПК України). Про час та місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої було арештовано майно.

Отже, процесуальні строки для сторони обвинувачення і захисту є нерівними. Крім того положення ч. 2 ст. 174 КПК України, в якому вказано про необхідність повідомлення особи, яка заявила клопотання, та особи, за клопотанням якої було арештовано майно, не доповнюється положенням про можливість розгляду цього клопотання за відсутності цих осіб.

Таким чином, стороні обвинувачення у кримінальному провадженні надаються процесуально ширші можливості, ніж особам, чії права щодо майна обмежуються.

Вважаю за доцільне змінити положення ч. 2 ст. 174 КПК України й визначити 2-х денний строк розгляду клопотання та передбачити можливість розгляду його за відсутності особи, за клопотанням якої було накладено арешт на майно.

Не є секретом, що суди переважно дотримуються процесуальних строків під час розгляду клопотання слідчого про накладення арешту, у той час як клопотання про його скасування може розглядатися півроку і навіть більше! Як таке трапляється та чому – у подальшому викладенні.

Власник майна, інтереси якого представляла автор статті, є добросовісним набувачем автомобіля. Як виявилось, за фактом незаконного заволодіння вказаним автомобілем було відкрито кримінальне провадження, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України.

23 грудня 2019 р. слідчим суддею Харківського районного суду О.В. Назаренко задоволено клопотання слідчого й винесено ухвалу щодо накладання арешту на авто, яку спрямовано на виконання начальнику територіального сервісного центру Міністерства внутрішніх справ Одеської області.

22 квітня 2021 р. працівниками управління патрульної поліції в Одеській області автомобіль було оглянуто й вилучено на підставі ухвали суду.

Водночас власник майна не був повідомлений про розгляд питання про арешт майна, що є його власністю, не був присутній у відповідному судовому засіданні, а тому не знав, що на його автомобіль накладено арешт.

Варто нагадати, що скасування арешту майна добросовісного набувача має специфічні правила його застосування, оскільки КПК України не дозволяє арешт майна добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів (ч. 10 ст. 170 КПК України).

Разом із тим закон не містить визначення добросовісного набувача. Звісно, можна звернутися з позовом про визнання особи добросовісним набувачем до суду загальної юрисдикції. Однак, ми добре розуміємо скільки часу забере розгляд такого звернення.

У провадженні ми звернулися до Харківського районного суду Харківської області з клопотанням про скасування арешту, в задоволенні якого було відмовлено 29 червня 2021 р.

Рішення суду вмотивовано лише тим, що накладався арешт на автомобіль з одним реєстраційним номером, а на момент розгляду справи в суді у автомобіля був інший державний номер [1].

Водночас з Ухвали Харківського районного суду Харківської області від 23 грудня 2019 р. вбачається, що автомобіль був неодноразово перереєстрований на нових власників, зазначено на кого саме і як змінювався державний номер [2].

Не переконало суд і те, що окрім реєстраційного номеру є й інші ідентифікуючі автомобіль ознаки, які не змінюються із зміною нового власника автомобіля, це: двигун, номер кузова, ідентифікаційний номер транспортного засобу (VIN).

Якщо слідувати логіці суду, автомобіль вилучили із іншим реєстраційним номером, ніж було зазначено в ухвалі Харківського районного суду Харківської області від 23 грудня 2019 р. Виходить, що вилучили не той автомобіль!

Але коли його вилучали, ніхто не сумнівався, а от під час зняття арешту виникли сумніви. І це попри те, що той самий суд у своїй ухвалі чітко зазначив як саме відбувалася реєстрація та перереєстрація автомобіля.

Таким чином, вважаємо, що суд формально поставився до з'ясування обставин цієї справи.

Така обставина не лишила вибору і змусила знову надати до суду клопотання про скасування арешту майна.

Водночас, вивчивши ухвали у цій справі, ми виявили те, що майже рік минув з того часу, як закінчилися строки давності.

Так, суд у своїй ухвалі від 28 травня 2021 р. встановлює, що строк досудового розслідування закінчився ще 23 травня 2020 р. Водночас суд вказує, що зазначене клопотання надходить до Харківського районного суду Харківської області втретє, але недоліки, які зазначені в ухвалах суду від 18 травня 2021 р. та 20 травня 2021 р. жодним чином не усунуті слідчим, тому суд, встановивши, що клопотання подане без додержання вимог ст. 295-1 КПК України, повертає його прокурору, слідчому, про що постановляється ухвала [3].

Отже, в зазначеній справі строк досудового розслідування закінчився ще 23 травня 2020 р. Тож виконання ухвали про накладення арешту від 23 грудня 2019 р. позбавлено будь-якого сенсу.

З огляду на зазначене виходить, що суд відмовляв у скасуванні арешту в закритому на той час кримінальному провадженні. Чи можливо таке взагалі? Виходить, що так. Думається, що ухвалити таке рішення можливо тільки з огляду на відсутність процесуальної можливості оскаржити відповідну ухвалу.

Тож вважаємо за доцільне передбачити можливість оскарження в апеляційному порядку ухвал про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту. Це б не провокувало суд формально відмовляти у задоволенні клопотань про скасування арешту майна.

Нами було зроблено адвокатські запити до прокуратури й до відділу поліції (далі – ВП) № 3 Харківського районного управління поліції (далі – РУП) № 1 Головного управління Національної поліції (ГУНП) в Харківській області. З № 3 Харківського РУП № 1 ГУНП в Харківській області було отримано відповідь, що таке провадження закрито й надано Постанову про закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строку досудового розслідування. Водночас у відповіді з прокуратури зазначено про те, що провадження закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, тобто встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення.

Таким чином, ми змушені були повторно звернутися до суду з клопотанням про зняття арешту. Таке клопотання суд задовольнив. Розглядалося вказане клопотання з 26 липня 2021 р. по 12 листопада 2021 р. [4].

Розгляд деяких проблем скасування арешту майна в кримінальному провадженні дозволив сформулювати висновки і пропозиції.

Передусім вважаємо за доцільне змінити положення ч. 2 ст. 174 КПК України і визначити 2-х денний строк розгляду клопотання та передбачити можливість його розгляду за відсутності особи, за клопотанням якої було накладено арешт на майно.

І хоча, на переконання автора, ці строки навряд чи будуть дотримані, цей крок хоча б формально надасть сторонам обвинувачення і захисту процесуально рівні можливості.

Також доцільним є впровадження можливості оскарження в апеляційному порядку ухвал про відмову у задоволенні клопотання про скасування арешту. Це б не провокувало суд на формальних підставах відмовляти у задоволенні клопотань про скасування арешту майна.

Література

1. Ухвала Харківського районного суду Харківської області від 29 червня 2021 року у справі № 635/9234/19 провадження № 1-кс/635/869/2021. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97967880>

2. Ухвала Харківського районного суду Харківської області від 23 грудня 2019 року у справі № 635/9234/19 провадження № 1-кс/635/3824/2019. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86553663>

3. Ухвала Харківського районного суду Харківської області від 28 травня 2019 року у справі № 635/9234/19 провадження № 1-кс/635/3824/2019. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97248417>

4. Ухвала Харківського районного суду Харківської області від 12 листопада 2021 року у справі № 635/9234/19 провадження № 1-кс/635/3824/2019. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97248417>

Анотація

Плотнікова А. В. Деякі практичні аспекти скасування арешту майна у кримінальному провадженні. – Стаття.

Статтю присвячено викладенню деяких практичних аспектів, які виникають під час скасування арешту майна в кримінальному провадженні. Аналіз указаних проблем відбувається з позицій захисту прав і законних інтересів власників і добросовісних набувачів майна. Метою статті є надання пропозицій щодо поліпшення якості кримінального процесуального законодавства, що врегульовує питання скасування арешту майна в кримінальному провадженні.

Під час розгляду практичних аспектів скасування арешту майна в кримінальному провадженні зосереджено увагу на недопустимості безпідставного обмеження власника його прав щодо майна. Okремо викладено специфіку скасування арешту майна добросовісного набувача. Наголошено на недотриманні судами процесуальних строків розгляду клопотань про скасування арешту майна. Okремо виявлено проблему щодо неузгодженості дій органів досудового слідства й прокуратури.

Автор звертає увагу на невідповідність процесуальних можливостей органів досудового слідства й осіб, права щодо майна яких обмежується, котра проявляється передусім у різних строках, під час яких відбувається розгляд відповідних клопотань, а також у формулюванні в тексті закону можливості розгляду клопотань за відсутності сторони, яка ініціювала арешт майна в кримінальному провадженні, та особи, яка заявила клопотання.

Автором на підставі власного практичного досвіду вдається викласти теоретичні й практичні неузгодженості щодо врегулювання питань скасування арешту майна в кримінальному провадженні й сформулювати зміни й доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, які, на думку автора, могли б найефективніше захистити інтереси власників майна.

Ключові слова: скасування арешту, арешт майна, клопотання, добросовісний набувач, слідчий суддя.

S u m m a r y

Plotnikova A. V. Some practical aspects of the abolition of arrest of property in the criminal proceeding. – Article.

The article is devoted to the reflection of some practical aspects that arise during the abolition of arrest of property in criminal proceeding.

The analysis of the indicated problems takes place from the positions of protection of the rights and legal interests of the proprietors and the conscientious acquirers of property. The aim of the article is to make suggestions about improving of quality of the criminal judicial legislation that regulates the question of the abolition of arrest of property in the criminal proceeding.

During the consideration of practical aspects of the abolition of arrest of property in criminal proceeding the attention is concentrated on the prohibition of baseless limitation of the joint owner's rights to property. The specific of the abolition of arrest of the property of the conscientious acquirer is separately reflected. It is marked a failure to observe of judicial terms of consideration of solicitors courts about the abolition of arrest of property. A problem of inconsistency of actions of the organs of pre-trial investigation and office of public prosecutor is separately elicited.

An author pays attention to disparity of the judicial possibilities of organs of pre-trial investigation and the persons whose rights to property are limited. Ultimately, it shows in different terms during of the consideration of corresponding solicitors, and also in formulation in the text of the law of possibility of consideration of solicitors in the case of default of a side that initiated the arrest of property in the criminal proceeding and a person who declared the solicitor.

On the basis of own practical experience an author is succeeded to light up the theoretical and practical inconsistencies in the relation to the settlement of the questions of the abolition of arrest of property in the criminal proceeding and to set the amendments and supplements to the CC of Ukraine that, in the author's opinion, would protect all the interests of property proprietors more effectively.

Key words: abolition of arrest, arrest of property, solicitation, conscientious acquirer, inquisitional judge.